

אסף ידידיה

היהודי והמצוות

חלוקת המצוות לקבוצות

כלל נקוט הוא בידינו "תורת ה' תמימה" אך בכ"ז חז"ל במשך הדורות חילקו את מצוות התורה לקבוצות שונות, שלכל קבוצה מכנה משותף כללי. חלוקת המצוות מאפשרת לעמוד על עקרונות תורניים חשובים, שעומדים ביסודם של הקבוצות השונות, ומלמדים אותנו על תפיסת התורה בתחומים רבים: בתחום ההלכה, בתחום המוסר, בתחום הפילוסופיה, בדרכי עבודת ה' ובתחומים רבים אחרים.

למשל החלוקה הפשוטה והטכנית לכאורה של המצוות: למצוות עשה ומצוות לא תעשה, מלמדת אותנו על שני הדרכים הבסיסיים בעבודת ה': "האהבה והיראה"¹. האהבה היא העומדת ביסוד הציוויים החיוביים, והיא המעוררת אותנו לעשות רצון האהוב.

היראה עומדת ביסוד הציוויים השליליים והיא המביאה לרתיעה מעשיית מעשים אסורים.

עוד דוגמא היא החלוקה של המצוות: למצוות שבין אדם למקום ולמצוות שבין אדם לחברו. חלוקה זו מלמדת אותנו על שלמות התורה, היא אינה נוגעת רק בפניה מפינות החיים אלא היא נוגעת בכל צדדי החיים, היא גם קובעת סידרי פולחן ודת וגם מהוה חוקה מדינית. היא מסדירה את היחסים בין בני החברה לבין עצמם ובינם לבין אלקים.

חלוקה מפורסמת נוספת היא חלוקתו של רבי יהודה הנשיא עורך המשנה, רבי מחלק את מצוות התורה לשש קבוצות או ששה סדרים, הסדרים נחלקו ע"פ עקרונות משפטיים והלכתיים משותפים.

ישנם מצוות שעוסקות בעבודת האדמה והם נכללות בסדר זרעים.

ישנם מצוות שעוסקות בזמנים מיוחדים היוצאים מהשגרה והם נכללות בסדר מועד.

ישנם מצוות שעוסקות במשפחה והם נכללות בסדר נשים.

ישנם מצוות שעוסקות במשפט פלילי ואזרחי והם נכללות בסדר נזיקין.

ישנם מצוות שעוסקות בעבודת המקדש והם נכללות בסדר קדשים.

וישנם מצוות שעוסקות בטומאה וטהרה והם נכללות בסדר טהרה.

חלוקה משפטית הלכתית אנו מוצאים גם אצל הרמב"ם במשנה תורה המחלק את המצוות ל-14 קבוצות שונות.

טעמי המצוות

קיימות שתי תפיסות עולם מרכזיות בתחום המוסר: התפיסה הטלאולוגית והתפיסה הדאונטולוגית.

התפיסה הטלאולוגית טוענת שמוסריותו של המעשה נבחנת ע"פ תוצאותיו, כלומר אם המעשה ירבה את האושר האנושי אזי הינו מוסרי ואם המעשה ימעט את האושר האנושי אזי הינו בלתי מוסרי.

לפי השיטה הנ"ל ניתן הדגש לתועלת המעשית ולא לעצם המעשה המדובר. לעומתה התפיסה הדאונטולוגית טוענת שמוסריותו של המעשה נבחנת ע"פ הכוונה והרצון שביסוד עשייתו, זה בשיפוט מוסרי - במקרה קונקרטי, או ע"פ הצו המוסרי הכללי, זה בתורה מוסרית - במקרה תאורטי, באופן כללי נאמר ע"פ המניע לעשייתו - סיבת עשיתו. לפי השיטה הנ"ל ניתן הדגש לסיבה המחייבת את המעשה ולא לתוצאותיו. ע"פ השיטה הטלאולוגית טעמי המצוות יהיו תכליתיים כלומר טעמה של המצוה הוא התוצאה שהיא מביאה אליה, ע"פ השיטה הדאונטולוגית טעמי המצוות יהיו סיבתיים כלומר טעמה של המצוה היא הסיבה המחייבת אותה, בהתחשב בכך שהתורה הינה תורה מוסרית תאורטית, הקובעת את המעשה הרצוי טרם עשיתו. ע"פ רוב, התורה לא מגלה לנו את טעמי המצוות, הסיבה שאנו מקיימים את המצוות אינה בגלל טעמיהם אלא בגלל היותנו מצווים לקיימם מאת הקב"ה אדון כל. אך בכ"ז מוצאים אנו בתורה כמה טעמי מצוות.

אנו מוצאים בתורה כמה טעמי מצוות תכליתיים.

למשל בשמות כב "אם חבל תחבל שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו: כי היא כסותה לבדה היא שמלתו לערו במה ישכב..."

טעם המצוה הוא תוצאת המעשה, אם לא תשיב לו את שמלתו עד בא השמש לא יהיה לו כסות להתכסות בה בלילה, ואם תשיב יהיה לו במה להתכסות. או למשל בדברים כ"ד "לא תעשק שכיר עני ואביון מאחיך או מגרך אשר בארצך בשעריך: ביומו תתן שכרו ולא תבוא עליו השמש כי עני הוא ואליו הוא נשא את נפשו..." גם כאן טעם המצוה הוא תוצאתה הצער ועוגמת הנפש מאי קבלת משכורתו נשואת נפשו, וממילא אי היכולת להתקיים בכבוד בלעדיה. אך יותר משמצאנו בתורה טעמי מצוות תכליתיים מצאנו טעמי מצוות סיבתיים. למשל בדברים כ"א "לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה

לה' אלהיך לא תבשל גדי בחלב אמו". טעם המצוה הוא סיבתה הקדושה שבעם ישראל. או למשל בויקרא כה "כי עבדי הם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עבד" גם כאן טעם המצוה הוא סיבתה העובדה שבני ישראל הם עבדי ה' ולא עבדים לעבדים.

אך בכל אופן רוב מצוות התורה הובאו בה בלי טעמיהם, ונשאר ללומדי התורה בכל הדורות מקום להתגדר בו.

שיטת הרמב"ם במורה נבוכים

שיטת הרמב"ם בטעמי המצוות היא השיטה התכליתית, כלומר הטעם לצייו המצוה נקבע ע"פ התכלית, שהיא מביאה או אמורה להביא אליו.

דוגמא מפורסמת לכך היא מצוות שילוח הקן שטעמה לדעת הרמב"ם הוא מפני שהחיוב לשלוח האם יביא בסופו של דבר, או לכך שהאם לא תצטער בראיית לקיחת הבנים או לעזיבת הכל, שהרי ע"פ רוב האפרוחים הצריכיך לאמן אינם ראויים לאכילה². יוצא מכך שטעם המצוה נקבע ע"פ תוצאות עשייתה הרצויות: אי ציעור האם או עזיבת הכל. במצוות רבות מסביר הרמב"ם את הטעם כהרחקה מאמונות ומנהגי העמים ובעיקר מנהגי פולחן הצאבה האלילי, שהיו נהוגים בעולם העתיק והשפיעו רבות על עמי האיזור³. הרמב"ם מחלק את המצוות לארבע עשרה קבוצות, שלכל קבוצת מצוות יש תכלית משותפת, שהיא גם הטעם הכללי של המצוות באותה קבוצה.

שיטת הרמב"ם בטעמי המצוות מובאת בסיפרו "מורה נבוכים" בחצי השני של חלק ג' ובפרט בפרק לה' בו מובאת חלוקת המצוות לארבע עשרה קבוצות.

כבר¹ חלקתי את כל המצוות כפי המטרה
הזו לארבע עשרה² קבוצות.
הקבוצה הראשונה כוללת את המצוות שהם
השקפות יסודיות, והם אשר מניגום בהלכות
יסודי התורה. ומן הקבוצה הזו גם השבועה^{2*}
והתשובה³ והתעניות⁴ כמו שאבאר. ואין
לומר במתן ההשקפות האמתיות והמועילות
בדעות התורתיות⁵ מה תועלתן, כמו שבארנו.
הקבוצה השניה כוללת את המצוות התלויות
באסור עבודה זרה, והם אשר מניגום בהלכות
עבודה זרה. ודע שכלאי בגדים⁶ וערלה⁷

וכלאי הכרם⁸ גם הם מן הקבוצה הזו כמו
שיתבאר. וגם הקבוצה הזו טעמה ידוע, לפי
שהם כולם לקביעת⁸ ההשקפות האמתיות
והשרשתן בהמון במשך השנים⁹.
הקבוצה השלישית כוללת את המצוות
התלויות בהכשרת המדות, והם אשר מניגום
בהלכות דעות. וידוע כי במדות הטובות יהיו
תקינים יחסי בני אדם וקבוציהם, אשר זה
הכרחי לסדירות מצבי¹⁰ בני אדם.
הקבוצה הרביעית כוללת את המצוות
התלויות בצדקות ובהלואות ובגמילות

2. מורה נבוכים ח"ג פרק מ"ח

3. מורה נבוכים ח"ג פרק כ"ט

הקבוצה האחת עשרה כוללת את המצות התלויות בקרבנות, והם רוב המצות אשר מניגום בספר עבודה וספר קרבנות. וכבר הזכרנו לעיל²² תועלת הצווי בקרבנות באופן כללי, והכרחיות הדבר באותו הזמן.²³ הקבוצה השתים עשרה כוללת את המצות התלויות בטומאות ובטהרות, והם כולם המטרה בהם באופן כללי התרחקה מלהכנס למקדש, כדי שיהא לו בנפש רוממות ויראה ואימה כמו שאבאר.²⁴

הקבוצה השלש עשרה כוללת את המצות התלויות באסור המאכלות וכל התלוי בהן, והם המצות אשר מניגום בהלכות מאכלות אסורות והלכות שחיטה²⁵. ונדירים ונזירות מן הקבוצה הזו. והכוונה בכל אלה הפסקת התאונות וההפקרות בדרישת היותר ערב ועשיית תאות האכילה והשתיה תכלית, כמו שבארנו בהקדמת אבות בפירוש המשנה.²⁶ והקבוצה הארבע עשרה כוללת את המצות התלויות באסור מקצת הביאות, והם אשר מניגום בספר נשים והלכות אסורי ביאה. וכלאי בהמה מן הקבוצה הזו. וגם באלה הכוונה מיעוט התשמיש ורסון גאות תאות המשגל ככל האפשר, ושלא לעשות את הדבר תכלית כמעשה הסכלים²⁷ כמו שבארנו בפירוש מסכת אבות.²⁸ וגם המילה מן הקבוצה הזו.

וכבר ידוע שכל המצות נחלקות לשני חלקים, עברות²⁹ שבין אדם לחברו, ועברות³⁰ שבין אדם למקום³¹. אותם שהם בין אדם לחברו מן הקבוצות הללו אשר חלקונם ומניגום, הם הקבוצות התמישית והששית והשביעית ומקצת הקבוצה השלישית. ושאר הקבוצות הן בין אדם למקום. והוא, שכל מצוה, בין שהיתה צווי או אזהרה, אשר המטרה בה הקניית מדה מסויימת, או השקפה, או תקון מעשים מיוחדים לאדם עצמו להביאו לשלמות, הרי הם קוראים אותה שבין אדם למקום³², ואף על פי שהיא באמת מובילה לדברים שבין אדם לחברו אבל אחרי מצוה דברים רבים ובהבחנות כלליות, ואינה נוגעת בנוקי הזולת באופן ישיר³³, והבן זה.

ואחרי שהרעתי טעמי הקבוצות הללו אשוב להתחקות במצות כל קבוצה מהן³⁴ ממה שאפשר לחשוב שאין בה תועלת, או שהיא גזרה³⁵ בלתי מושכלת כלל, ואבאר טעמה ונקודת התועלת שבה, פרט לאותם האחדים אשר לא השגתי המטרה בהן עד כה³⁶.

חסדים³⁷, וכל הנמשך עם זה, כגון הערכים והחרמים³⁸ ודיני המלוה, והעבדים, וכל המצות אשר מניגום בספר זרעים, חוץ מן הכלאים והערלה³⁹. וטעם כל אלו ברור, כי תועלתם חוזרת לכל לחלופין⁴⁰, כי העשיר היום הוא או זרעו עני למהר, והעני היום הוא או זרעו עשיר למהר.⁴¹

הקבוצה החמישית כוללת את המצות התלויות במניעת העושק והעול, והם שכולל אותם ספר נזיקין מחבורנו. ותועלת קבוצה זו ידועה.

הקבוצה הששית כוללת את המצות התלויות בעונשין⁴², כגון דין גנב וגזלן, ודין עדים זוממין, ורוב מה שמניגו בספר שופטים. ותועלת אלה פשוטה וברורה, לפי שאם לא יענש המזיק⁴³ לא יסתלקו הנזקים כלל, ולא ירתע כל מי שזומם להרע. ולא קלות דעת מי שדמה כי זניחת העונשין⁴⁴ רחמים על בני אדם, אלא היא עצם האכזריות עליהם והפסד סדר המדינה, אלא הרחמים מה שצוה בו יתעלה שופטים ושוטרים תתן לך בכל שערך⁴⁵.

הקבוצה השביעית כוללת דיני ממונות התלויות בעסקי בני אדם זה עם זה, כגון העסקות⁴⁶ והשכירות והפקדונות והממכר והמקח וכיוצא בכך, והירושות מן הסוג הזה, והם המצות אשר מניגום בספר קנין ומשפטים. ותועלת קבוצה זו ידועה וברורה, כי ההשתפיות הממוניות הללו הכרחיות לבני אדם בכל מדינה, והכרחי ליתן חוקי צדק בהתעסקויות⁴⁷ הללו, ולהגדרין הגדרות מועילות.

הקבוצה השמינית כוללת מצות הימים האסורים⁴⁸, כלומר שבתות וימים טובים⁴⁹, וכבר באר הכתוב טעם כל יום מהן והזכיר סבתו, ושהוא להשגת השקפה או למנוחת גוף, או לכללות שני הדברים יחד כמו שנבאר לקמן⁵⁰.

הקבוצה התשיעית כוללת שאר העבודות הכלליות המעשיות, כגון התפלה וקריאת שמע ויתר מה שמניגו בספר אהבה, פרט למילה⁵¹. ותועלת הקבוצה הזו ברורה, לפי שהם כולם מעשים המחזקים ההשקפות באהבת ה' ובמה שצריך להיות בדעה עליו⁵² וליחס לו⁵³. הקבוצה העשירית כוללת את המצות התלויות במקדש וכליו ועובדיו, והם המצות אשר מניגום במקצת⁵⁴ ספר עבודה. וכבר הזכרנו לעיל⁵⁵ תועלת הקבוצה הזו.

שיטת הרש"ר הריש ב"חורב"

הרש"ר הירש בספרו "חורב" מחלק את המצוות לחמש קבוצות חלוקתו הינה ע"פ השיטה התכליתית.

- א. תורות - יסודות החיים: מציאות ה', יחודו השגחתו. כל המצוות הנ"ל תכליתם להודיע את עקרונות האמונה היהודית.
- ב. משפטים - ערכי החיים החברתיים המסדירים את היחסים שבין אדם לחבירו תכליתם עשיית צדק.
- ג. מצוות - ציוויים פעילים שמקורם מידת האהבה והחסד שלפנים משורת הדין תכליתם התחברות הפרט אל הכלל.
- ד. עדויות - מעשים שהם בבחינת סמל ועדות ליעודים הגדולים של התורות המשפטים והמצוות.
- ה. עבודה - עבודת הלב שמתבטאת בעבודת הקורבנות ובתפילה. תכליתם חיזוק הקשר בין האדם לקונוהו.

החלוקה הטיבעית

- כפי שראינו קיים בתורה פן סיבתי בטעמי המצוות.
- במאמר זה אציע שיטה נוספת לחלוקת המצוות ע"פ טעמיהן.
- השיטה הינה כללית ואין בה יומרה לגלות טעם כל מצוה ומצוה. עינינה של השיטה הוא שכל קבוצה של מצוות מתחייבת מפן שונה באישיותו של האדם מישראל וע"כ קראתיה טבעית.
- כל פן באישיות האדם מישראל מחייב חיובים מסוימים הן חיוביים והן שלילים, הפנים השונים חלקם משותף לכל מין האדם וחלקם יחודי לישראל.
- א"כ השיטה הנ"ל אינה תכליתית אלא סיבתית.
- הסיבות המחייבות את המצוות השונות הן הפנים האישיותיים השונים של האדם מישראל.
- חלק מהפנים הללו טבוע בטבע האדם והעם משחר הוויתו.
- וחלק חודש ונקבע ע"י הקב"ה באירועים הכבירים ששינו את פני ההיסטוריה האנושית.

המקורות לשיטה נקבצו אחד מעיר ושניים ממשפחה מלימוד פשוטו של מקרא, דיברי תז"ל קדמונים ומאוחרים וניתוח אישיותו של האדם מישראל, ניתוח מערכת המצוות שבתורה ומציאות היחס בין שתי המערכות הללו.

המצוות בתורה מורכבות ממצוות המופנות אל הפרט ומצוות המופנות אל הכלל. האדם מישראל הוא בעל קומה אנושית משותפת לכל מין האדם ובעל קומה ישראלית יחודית. קומה ישראלית זו כוללת תכונה של אהבת ה' המוטבעת בישראל עוד מימי אברהם אבינו אהבה המביאה לעבודת האהוב המקרבת את האדם לקונו. עוד כוללת היא תכונה של קדושה ונבדלות הנותנת את אותותיה בחיי היומיום. ולבסוף יחס מיוחד כלפי הזולת מישראל יחס השונה מהותית מהיחס לגוי ומחייב התנהגות שונה כלפי בני עמך.

האדם

התכונה הראשונה המחייבת קבוצה של מצוות היא התכונה האנושית שבנו, על כל המשתמע ממנה.

האדם מטבעו הוא יצור חברתי בעל אישיות מוסרית מצפונית. תכונה זו מחייבת הן ציוויים מוסריים בסיסיים, והן ציוויים המסדירים את עניינה המשפטיים של החברה, הנובעים מהתקשרויות שונות בין אנשי החברה, התקשרויות הנגזרות מאופיו החברתי של האדם.

תחום מצוות זה הינו אוניברסלי בעיקרו, כאשר גם הגוי הינו יצור חברתי בעל אישיות מוסרית, והוא פונה לתכונה המשותפת לאדם מישראל ולגוי, הקומה האנושית הבסיסית.

האדם הוא בעל רגש מוסרי טיבעי ומצפון המונעים ממנו לעשות מעשים מסוימים, שיצרו הרע מתאווה לעשותם.

ניתן לראות הד לתכונה האנושית הכללית הזאת במימרתו של הלל הזקן, בבואו ללמד את הגוי שבא להתגייר, את כל התורה על רגל אחת, "דעלך סני לחבריך לא תעביד"⁴ הלל ודאי התכוון לדבר אל הגוי בשפתו וכפי הבנתו וכלל זה הוא כלל מוסרי פשוט וישר המובן גם לגויים. הרגש המוסרי של האדם אוסר עליו לעשות רע לחבירו, והקריטריון לקביעת הרע הוא כללי, הוא קיים באדם עצמו, הרע הוא מה ששנוא על האדם הפועל וממילא הוא שנוא גם על חבירו הנפעל. מכללו של הלל עולה תפיסה דאונטולוגית שלא תוצאת המעשה היא הקובעת אלא הציווי המוחלט אותו ניסח הלל בישרותו. אל תעשה דבר שאינך רוצה שיהיה לחוק כללי, שהרי עליך הוא שנוא, וא"כ הקריטריון המוסרי אינו תוצאת המעשה אלא הרצון שביסודו.

4. בבלי שבת דף ל"א ע"א

תחום מצוות זה מתחלק לשתי תתי תחומים.

בחלק הראשון קיימים ציוויים מוסריים טריוויאליים שתוקפן אוניברסלי וכולל גם את הגויים, יסודן של ציוויים אלה הוא האישיות המוסרית של האדם. תכונה אנושית זו באה לידי בטוי הן בהתיחסות בסיסית למציאות התיחסות השוללת תפיסה שקרית של המציאות ואוסרת לעבוד עבודת אלילים, התיחסות השוללת כפיות טובה כלפי הטוב המוחלט ואוסרת לנאץ אלוקים, והן בהתיחסות בסיסית לזולת התיחסות השוללת פגיעה בזולת, הן בממונו, ואוסרת גזל גניבת ממון ונפשות וכבישת שכר שכיר, והן בגופו ואוסרת רצה, התיחסות זו כוללת גם התיחסות בסיסית לבע"ח ואוסרת אכילת אבר מן החי המצער את בע"ח וגורמת להם סבל רב. ציוויים אלה הינם שבע מצוות בני נח, שנצטוו בהם כבר אדם הראשון ונח אבות האנושות. כמו כן תכונה זו מחייבת הכרת טובה ראשונית שמתבטאת במצוות כיבוד הורים, מצוה שאפשר ללמוד את חשיבותה וכלליותה מגוי כדמא בן נתינא⁵.

בחלק השני קיימים מצוות שבין אדם לחבירו המסדירים את ענינה המשפטיים של החברה ומשמשים תרופות בעת הצורך למצבים בעייתיים שמתגלים בין אדם לחבירו.

יסודן של מצוות אלה באופיו החברתי מוסרי של האדם המחייב התקשרויות שונות בין אדם לחבירו, התקשרויות שלעיתים מביאות לחיכוך בין אנשים. חלק זה כולל דיני נזיקין, דיני שומרים, דיני משפחה, דיני הלואה, דיני עבדים ועוד הרבה דינים שונים. בפועל חלק זה שייך רק לעם ישראל, זהו המשפט העיברי הלאומי אך באופן עקרוני הוא יכול להיות שייך גם לגויים חלק זה מקביל למצות ה"דינים" שבשבע מצוות בני נח. והגויים יכולים לאמץ דיני ישראל אלה לדיניהם ולדון על פיהם. הרמב"ם כותב בהלכות מלכים פ"י "שני גויים שבאו לפניך לדון בדיני ישראל ורצו שניהן דנים להם דין תורה".

בחלק זה של המצוות בניגוד לחלק הקודם הזולת הוא רק בן ישראל ואילו כלפי זולת גוי הדינים שונים.

תפיסת הזולת בחלק זה הוא כ-רע ועמית ובהתאם לכך הביטויים במקרא כמו בפרשת שומרים "כי יתן איש אל רעהו כסף וכלים לשמור..."⁶ באופן עקרוני גם הגוי יכל להכלל בגדר רע ועמית אך בפעל הוא לא נכלל בהגדרה זו וחז"ל דרשו עמיתך עם שאתך בתורה ובמצוות⁷ להוציא את הגוי. סיבה אחת לכך שהגוי אינו נכלל בגדר רעך היא מצבו המוסרי והרוחני של הגוי. כל עוד הגוי לא מקבל על עצמו נורמות מוסריות בסיסיות והוא ממשיך לאחוז בעבודת אלילים אין להתיחס אליו כרע וכעמית.

5. בבלי קידושין דף ל"א ע"א

6. שמות כ"ב פס' ו'

7. בבלי שבועות דף לק ע"א.

סיבה דומה לזה אומר רבינו בחיי בפירוש לפסוק בשמות י"א "וישאלו איש מאת רעהו..." , כאן המילה "רעהו" מתיחסת לגוי ולא מוציאה את הגוי כדרשת חז"ל עמית במצוות, וזה פירושו "ומה שהזכיר לשון רעהו ורעותה (וכלפי המיצרים) יראה לי שקודם מתן תורה היו כל הבריות חברים כאחד אבל לאחר מתן תורה שהחזיר הקב"ה את התורה על כל אומה ולשון ולא קבלוה, עד שקבלוה ישראל יצאו כל האומות מן האחוה והריעות ונשאר השם הזה בעם ישראל שנקראו אחים ורעים למקום..."

דבריו של רבנו בחיי מוסבים רק על רעיון הרעות אך רעיון האחוה לא היה משותף לכל העמים לפני מתן תורה, אלא היה קיים בעם ישראל בלבד, וא"כ הגוי באופן עקרוני לא יכול להכלל בגדר אח וממילא להיות נכלל בתחום המצוות המתחייב מגדר זה כפי שנראה בהמשך המאמר, אלא א"כ יתגייר ואז הוא ילוה וישתייך לעם ישראל לכל דבר.

הד לכך שרעיון האחוה לא היה שייך למצרים גם לפני מתן תורה ניתן לראות מהסיפור של משה היוצא לראות בסיבלות עמו בשמות ב' "זיהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו" ונשמע מכאן שדוקא העיברי מאחיו ולא המיצרי.

סיבה דומה לסיבה הנ"ל מצאנו בדברי הרמב"ם הלכות נזקי ממון פ"ח "שור של ישראל שנגח שור של נוכרי בין תם בין מועד פטור לפי שאין הגויים מחייבין את האדם על בהמתו שהזיקה והרי אנו דנים להם כדיניהם". בהקשר לדין הנ"ל אומר הרמב"ם בפירושו למשנה "ואל יקשה בעיניך דבר זה ואל תתמה עליו כמו שלא תתמה על שחיטת בעלי החיים אף על פי שלא עשו שום רע, לפי שמי שלא נשלמו בו התכונות האנושיות אינו אדם באמת ואין תכליתו אלא לאדם..."

סיבה נוספת לכך שהגוי לא נכלל בגדר רעך היא השינאה העצומה של הגויים לעם ישראל.

ע"פ הסיבות הנ"ל יש לכלול גר תושב בגדר רעך וכך אומר הרמב"ם בהלכות מלכים פ"י "וכן יראה לי שנוהגין עם גרי תושב בדרך ארץ וגמילות חסדים כישאל, שהרי אנו מצווין להחיותו שנאמר לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה".

העבד

התכונה השניה המחייבת קבוצה של מצוות יסודה בעובדת היותנו עבדי ה' "כי עבדי הם אשר הצאתי אתם מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עבד"⁸ אין זו עבדות רגילה כעבדות בשר ודם, זוהי עבדות של התקרבות לאדון כל והתדבקות בו "את

8. ויקרא כ"ה פס' מ"ב

ה' אלהיך תירא אותו **תעבד** ובו תדבק ובשמו תשבע⁹, כמו כן עבדות זו מבטאת את התלות הגמורה של העבד בקונו של האדם באלוקיו.

יסודה של עבדות זו הוא בתכונת אהבת ה' הנטועה בישראל משחר היותם כעם. "התכונה הישראלית האמיתית הקבועה בעמק הנשמה העיברית, היא ברכת אברהם אבינו ע"ה, שהעיד עליו הכתוב: "זרע אברהם אוהבי" עצם החיים הישראלים הם כלולים רק בנקודת אהבת השי"ת...¹⁰ "אהבת ה' היא המביאה לרצון לתת ולהקריב מעצמך לה', ולרצון לקירבת אלוקים ודבקות בו.

עבדות זו מקבלת מימד יחודי מאופי היוצרותה. היוצרותה כתוצאה מפעולה אלוקית, פעולה של הצלה מעבדות שלילית עבדות מצרים ולקיחה לעבדות שונה עבדות ה', פעולה שנקראת בפנינו גאולה. "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים אני ה' אלהיכם"¹¹.

גאולת מצרים הופנמה עמוק בזיכרון הקולקטיבי של עם ישראל, זיכרון המשפיע רבות על חיינו עד היום. א"כ האופי היחודי של היווצרות עבדות ה' מטביע את חותמו על עבדות זו ומחייב סוג מיוחד של מצוות מהקבוצה הנ"ל מצוות הקרויות עבודה ועניני עבודת ה'. עבודה מיוחדת זו היא עבודת הפסח עם כל המצוות הקשורות לחג הזה. "והיה כי תבואו אל הארץ אשר יתן ה' לכם כאשר דבר ושמרתם את **העבודה הזאת**: והיה כי יאמרו אליכם בניהם מה **העבודה הזאת** לכם: ואמרת זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הציל ויקד העם וישתחוו"¹².

"והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני והחתי והאמורי והחוי והיבوسی אשר נשב על אבתיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את **העבודה הזאת** בחדש הזה: שבעת ימים תאכל מצת וביום השביעי חג לה'..."¹³.

תכונה זו הובאה בתורה באופן כללי בפרשת שמע: "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך"¹⁴ ובפרשת והיה אם שמע "והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם"¹⁵.

שני צדדים לפרשיות אלה.

9. דברים י' פס' כ'
10. אגרות הראי"ה ח"א עמ' מ"ג
11. ויקרא כ"ה פס' נ"ה.
12. שמות י"ב פס' כ"ה-כ"ו
13. שמות י"ג פס' ה'-ו'
14. דברים ו' פס' ה'
15. דברים י"א פס' א'

צד ראשון הוא הציווי לאהוב את ה'. אהבה שהיא היסוד הנפשי לעבודתו/עבודתו. צד שני הוא מצות קריאת שמע שחרית וערבית, שעניינה קבלת עול מלכות ה' ועול מצוותיו, קבלת עול שהיא הבסיס המציאותי והמעשי לעבודת ה'.

קבוצה זו כוללת את עבודת הקורבנות על כל המצוות המסתעפים ממנה, הקרבן כשמו כן עינינו לקרב את האדם לקב"ה, קירבה שהשאיפה אליה נובעת מתכונת האהבה הנטועה בישראל. "וגם מקננו ילך עמנו לא תשאר פרסה כי ממנו נקח **לעבד** את ה'..."¹⁶. כמו כן הקרבן מבטא את עובדת היות האדם עבד לה' ע"י שכביכול מוסר מעצמו לקב"ה. וכך אומר המהר"ל "ונקרא זה **עבודה** כי העבד קנוי לרבו והוא וממון שלו הכל לאדון שלו, ולכך כאשר מביא קרבן אליו **מורה שהוא שלו** כמו העבד שהוא קנוי לרבו... כי אם יקרא עבודה כאשר משמש אליו ועושה מה שצריך אליו שמורה זה כי הוא עבד קנוי לו כל שכן כאשר **מוסר עצמו** אל השם יתברך שדבר זה עצמו מורה שהוא עבד קנוי לו לכך נקרא זה עבודה"¹⁷.

קבוצה זו כוללת גם את עבודת הלב "איזה עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפילה"¹⁸ "ולעבדו בכל לבבכם..."

התפילה גם מבטאת את ערגת האדם לקירבת אלוקים וגם מביאה לקירבה זו וכדברי ריה"ל "בדרך זו תהיה שעת התפילה לחסיד כגרעין הזמן ופריו, ושאר השעות תהיינה לו כדרכים המוליכות אל שעה זו, שלבואה הוא מצפה, כי על ידה הוא מדמה אל העצמים הרוחניים ומתרחק מן הבהמיים"¹⁹. ערגה לקרבת אלוקים היא פסגת מבוקשיו של האוהב. "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שיבתי בבית ה' כל ימי חיי..."²⁰ כמו כן התפילה מבטאת את תלות האדם בקב"ה שהיא כתלות העבד ברבו וכדברי המהר"ל "שכל ענין התפילה שהוא מתפלל אל השם יתברך לפי שהוא צריך אל השם יתברך נתלה בו ית' ואין קיום לו בעצמו כי אם בו יתברך ולכן מתפלל אליו על כל צרכו, וכאשר האדם נתלה בו יתברך כאלו הוא נקרב אליו שכל אשר הוא תולה באחר הוא נקרב נמסר אליו, ולפיכך התפילה היא עבודה גמורה אל השם יתברך..."²¹.

עוד ממצוות קבוצה זו עבודת ה' בשבתות ומועדים, עבודה המביאה לקירבה אל ה'. המועדים נקראים בתורה "חג לה'" והקירבה לה' מתבטאת בהם בכמה מישורים. מעבר לקורבנות המועדים ולמצוות הפרטיות שבכל חג מתבלטת מצות השימחה

16. שמות י' פס' כ"ו

17. נתיב העבודה פ"א

18. בבלי תענית דף ב' ע"א

19. כוזרי פ"ג (ה)

20. תהלים מזמור כ"ז

21. נתיב העבודה פ"ג

בחג "ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים"²² השמחה היא הרובד הנעלה ביותר בעבודת ה' והיא מבטאת הזדהות פנימית עם העבודה והרגשת קירבה לה'. כמו כן מתבלטת מצות הראיה ברגלים "שלוש פעמים בשנה יראה כל זכרך את פני האדון ה'"²³ העליה לרגל הינה נקודת שיא בעבודת ה' ובהתקרבות אליו עד כדי כך שהתורה מתיחסת לכך כראיית פני האדון ה'. וכך אומר ריה"ל "ואכן בכניעתך בימי התענית לא תקרב אל האלוה יותר מאשר בשמחתך בשבתות וימים טובים..."²⁴.

ענין בולט בשבת הוא עונג שבת "אז תתענג על ה'..." העונג הוא מצב של מלאות ושלמות וכשמדובר בהתענגות על ה', אזי העונג מביא לקירבה ודבקות בה'. וכדברי ריה"ל "וכשם שהיו לו שלוש עיתות התפילה שבכל יום - פרי יומו ולילו, כך יהיה לו יום השבת לפרי השבוע, כי יום זה מזמן להדבקות בענין האלוה"²⁵.

הבן

התכונה השלישית המחייבת קבוצה של מצוות היא תכונת הקדושה המתחייבת מעובדת היותנו בניס לה' אלוקינו בניס הדומים לאביהם, עובדה הנובעת מבחירת הקב"ה בנו להיות לו לעם סגולה הנבדל מהגויים ומנהגיהם. הקשר בין אב לבנו הינו קשר טבעי (ביולוגי גנטי) וכך בתכונה זו הטבועה באופי האומה. "בניס אתם לה' אלהיכם לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת כי עם קדוש אתה לה' אלהיך ובך בחר ה' להיות לו לעם סגולה מכל העמים אשר על פני האדמה"²⁶ א"כ בחירת ה' בנו ולקחתו אותנו לעמו קבעה בנו תכונה יחודית תכונה של בניס למקום תכונה המחייבת קדושה יתרה ונבדלות מהגויים, קדושה ונבדלות מעין אלה של הקב"ה.

"והייתם לי קדשים כי קדוש אני ה' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי"²⁷. תכונה זו מקיפה את כל תחומי החיים ומחייבת הרבה חיובים המבדילים אותנו מהגויים. הבדלה שעניינה קדושה.

תכונת הקדושה אוסרת ללכת בדרכי הגויים כמו למשל האיסור "לא תתגודדו, שהבאנו לעיל. וע"כ "כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו..."²⁸.

22. ויקרא כ"ג פסו' מ'

23. שמות כ"ג פס' י"ז

24. כוזרי פ"ב (נ)

25. כוזרי פ"ג (ה)

26. דברים י"ד פס' א'

27. ויקרא כ' פסו' כ"ו

28. ויקרא י"ח פס' ג'

היא מחייבת הבדלה במאכל "לא תאכלו כל נבלה לגר אשר בשעריך תתנה ואכלה או מכר לנכרי כי עם קדוש אתה לה' אלהיך..."²⁹ - איסור נבלה. "להבדיל בין הטמא ובין הטהר ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל"³⁰ - מאכלות אסורים.

היא מחייבת הבדלה במשגל - איסורי עריות ושאר איסורי ביאה היא מחייבת דיני טומאה וטהרה "כי אני ה' אלהיכם והתקדשתם והייתם קדשים כי קדוש אני ולא תטמאו את נפשתיכם בכל השרץ הרמש על הארץ"³¹.

היא מחייבת הבדלה בלבוש - איסור כלאיים.

היא מחייבת שביתה במקראי קדש, שהם זמנים מיוחדים ונבדלים מימות החול. זמנים אלה מתאימים רק לעם קדוש עם ישראל, שיודע מתוכו את מושג הקדושה וע"כ גוי ששבת חייב מיתה.

תכונת הקדושה המבדילה בין ישראל לעמים ובאה לידי ביטוי בהתנהגות היומיומית מובאת באופן מרוכז בספר ויקרא המכונה גם תורת כהנים. הכהנים הם המוכשרים להבחנות עיוניות ומעשיות במצוות רבות מאלה, וע"כ הם צוו "יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבאכם אל אהל מועד ולא תמותו חקת עולם לדרתיכם: ולהבדיל בין הקדש ובין החל ובין הטמא ובין הטהור: ולהורת את בני ישראל את כל החקים אשר דבר ה' אליהם ביד משה"³².

שיכור - העולם דומה לפניו כמישור וא"כ הוא אינו יכול להבחין הבחנות מעשיות ועיוניות במעשים, הנובעים מתכונת הקדושה, שמבדילים בין ישראל לעמים.

ע"כ כהנים בעבודתם הרואים נגעים ומבדילים בין הטמא לבין הטהור, העסוקים בשחיטה ומבדילים בין האסור לבין המותר וכהנה וכהנה לא ישתו יין ושכר בעבודתם פן יאבדו את תכונת ההבחנה יטעו ויטעו ויגרמו לאסון חלילה כבני אהרן נדב ואביהו בשעתם.

שתי התכונות האחרונות מזכרות ע"י הפייטן בפיוט "היום הרת עולם" אם כבנים אם כעבדים.

האח

התכונה הרביעית המחייבת קבוצה של מצוות יסודה בעיקרון האחוה. הקדושה והנבדלות של עם ישראל באים לידי ביטוי גם ביחסים שבין אדם לחבירו, האדם

29. דברים י"ד פס' כ"א

30. ויקרא י"א פס' מ"ז

31. ויקרא י"א פס' מ"ד

32. ויקרא ט' פס' ה-י

מישראל נדרש לרמה מוסרית גבוהה יותר כלפי הזולת מבני עמו, דרישה זו מקורה בעיקרון האחוה האומר, שבני אל חי הינם אחים, כלומר תפיסה יהודית של הזולת מישראל כאח, וממילא היחסים המוסריים בין אחים הינם רחבים יותר מיחסים מוסריים בין שני בני אדם זרים, היחסים בין אחים מושתתים על אהבה ולא על רווח הבא על חשבון הפסד האח, העזרה ההדדית וההקרבה בשביל השני הינן טבעיות ומובנות מאליהן.

יסוד זה הובא בתורה בצורת ציווי "ואהבת לרעך כמוך"³³ כלומר התיחס לרעך במצוות כאח ואהבו כאהוב אדם את אחיו, ועל זה אמר ר' עקיבא שהוא כלל גדול בתורה. עקרון זה הינו יחודי לישראל, ע"כ אמרו חז"ל "כל ישראל אחים"³⁴, והוא כולל מצוות שבין אדם לחבירו שהשכל והמוסר האנושיים לא היו מחייבים אותם בחברה רגילה. לפיכך רק ישראל נצטוו במצוות הללו והציווי מופנה רק כלפי ישראל, שרק הוא אחיד ואילו הגוי לא נגדר בגדר אחיד בכל מקרה. אלא א"כ יתגייר וילווה לעם ישראל ואז יהיה כישראל לכל דבר.

בקבוצת מצוות זו מופיע המושג "אחיד" כמגדיר את הזולת בניגוד לקבוצה הראשונה בה מופיעים המושגים "רעך" ו"עמיתך" המושג אחיד מהוה בנוסף גם טעם סיבתי למצוות שבקבוצה זו.

קבוצה זו כוללת הן ציוויים שלילים, כמו איסורי אונאה וריבית, שמיטת כספים, איסור רדיה ועבודת עבד בעבד עברי, איסור נקימה ונטירה, איסור קפיצת יד לאביון ועוד, והן ציוויים חיוביים כמו מצוות הלואה, מצוות צדקה ושאר מתנות עניים, השבת אבידה פריקה וטעינה, הענקה בעבד עברי, מצות גאולת עבד ועוד.

לגבי ריבית התורה מבדילה במפורש "לנכרי תשיך ולאחיד לא תשיך"³⁵. איסור הריבית הינו מדרגה מוסרית גבוהה שקיימת רק בעם ישראל, מבחינת השכל והמוסר האנושי ניתן להצדיק את מוסד הריבית, שהרי הוא נעשה בהסכמה מלאה של שני הצדדים, ובטח בימינו שעיקרון חופש החוזים הוא עיקרון מרכזי בכלכלה ובמשפט, אלא שמכח תפיסת הזולת כאח התורה דורשת מעם ישראל מדריגה מוסרית גבוהה יותר וע"כ נאסר מוסד הריבית על שום הניצול של הנזקק להלוואה שקיים כאן, אח לא מנצלים באופן כזה, כשהוא נזקק לחסדך, ולא מלויס לו בריבית. אך אין איסור ריבית תקף לגבי הגוי שהוא אינו בגדר אחיד ולא צריך להתנהג אליו לפנים משורת הדין. וכן עולה מדברי המרה"ל בנתיב הצדקה פרק ו'.

לגבי הונאה התורה אומרת "אל תונו איש את אחיו"³⁶.

33. ויקרא י"ט פס' י"ח

34. במדבר רבה פרשה ט

35. דברים כ"ג פס' כ"א

36. ויקרא כ"ה פס' י"ד

גם איסור הונאה הינו מדריגה מוסרית גבוהה, שקיימת רק בעם ישראל ומבדילתו מהגויים, מבחינת השכל והמוסר האנושי ניתן להצדיק את ההונאה במיוחד בשוק חופשי בו קיים הכלל "יזהר הקונה" ומשלא נזהר אפסיד אנפשיה, אך גם כאן התורה דורשת מעם ישראל מדריגה מוסרית גבוהה יותר וע"כ נאסרת ההונאה שיש בה משום הטעיה ואי דיווח מלא בנוגע לעיסקה ע"י אחד הצדדים, למרות שהצד השני לא נזהר. אח לא מונים. אך אין איסור הונאה תקף לגבי הגוי, שאינו בגדר אחיך ואין צורך להתנהג אליו לפנים משורת הדין כמו שמתנהגים לאח.

לגבי השבת אבידה התורה אומרת "לא תראה את שור אחיך או את שיו נידחים... השב תשיבם לאחיך"³⁷ לגבי פריקה התורה אומרת "לא תראה את חמור אחיך או שורו נפלים בדרך... הקם תקים עמו"³⁸ לגבי צדקה התורה אומרת "פתח תפתח את ירך לאחיך"³⁹ גם במצוות הנ"ל ניתן להבין שהשכל והמוסר האנושיים לא יכולים לחייב אדם (חיוב המבוטא בחוק) להפסיד מממונו ומזמנו ולהתאמץ לעזור לזולת, עזרה הבאה על חשבוננו הוא, אך בין אחים העזרה ההדדית היא טיבעית וע"כ בעם ישראל היא מתבקשת מאליה ונגזרת באופן טיבעי מעיקרון האחיה.

בסיכומו של ענין עיקרון האחיה הקיים בעם ישראל אינו רק עיקרון משפטי מוסרי, השולל עשיות מסוימות ומחייב עשיות אחרות, הוא מקיף כל. עיקרון זה חודר גם ללבבות לתחום תורת המידות, עד כדי כך שהתורה מצוה "לא תשנא את אחיך בלבבך"⁴⁰ שנאת אחים אינה טבעית וע"כ היא נאסרת ואפילו שנאת הלב לבדה, וכנגדה מתחייבת האהבה אפילו כלפי הגר שזה מקרוב נכנס למשפחה "ואהבת לו כמוך"⁴¹.

העם

התכונה האחרונה המחייבת קבוצה של מצוות היא היסוד הלאומי בישראל, דהיינו עובדת היותנו עם, היא המחייבת סוג מסויים של ציוויים.

סוג מצוות זה מופנה לציבור בכללותו ולא לכל אחד ואחד באופן פרטי. כאן צריך להבחין בין שתי מדריגות של קיום לאומי.

המדריגה הראשונה היא היותנו חברה מתוקנת נורמלית, הזקוקה למוסדות וכלים השומרים על קיומה החומרי ועל יציבותה, וממדריגה זו מתחייבים ציוויים אחדים.

37. דברים כ"ב פס' א

38. דברים כ"ב פס' ד'

39. דברים ט"ו פס' יא

40. ויקרא י"ט פס' י"ז

41. דברים י"ז פס' י"ד-כ'

המדריגה השניה היא היותנו עם מיוחד בעל יעוד רוחני כללי, הזקוק לכלים שיביאווהו למימוש כוחותיו עד למילוי יעודו הגדול והנשגב באחרית הימים, וממדרגה זו מתחייבים עוד ציוויים.

המדריגה השניה משלימה את המדריגה הראשונה ושניהם יחד מהוות את היסוד הלאומי הישראלי, וע"כ חלק מן הציוויים המתחייבים מן המדריגה הראשונה מוטבעים בחותמה של המדריגה השניה, והמוסדות הלאומיים הפשוטים הקיימים בכל אומה ולשון מקבלים במערכת המצוות הנ"ל מימד נוסף עמוק יותר המיוחד לעם ישראל וליעודו היחודי.

היסוד הלאומי מחייב את המוסדות הכלליים של האומה מוסדות שהם עמוד השידרה של כל עם ועם. ואלו הם:

מוסד המלוכה, שמקביל בימינו לרשות המבצעת הממשלה, אך מקבל אופי יחודי במצוות המלך לא ירבה לו נשים, לא ירבה לו סוסים, לא ירבה לו כסף וזהב⁴¹, כתיבת ספר תורה מיוחד למלך, קריאת התורה ע"י המלך במעמד הקהל. העמדת שוטרים המהווה מערכת ביצועית של המדינה שעניינה שמירת הסדר הציבורי⁴².

העמדת שופטים, המקבילים בימינו לרשויות השופטת והמחוקקת אך מקבלים אופי יחודי במצוות הקשורות למערכת המשפט⁴³, החיוב להישמע לבית דין הגדול שממנו יוצאת תורה לישראל, האיסור להוסיף על התורה או לגרוע ממנה, החיוב ללמד תורה ועוד מצוות המחייבות רמה שיכלית מוסרית מקסימלית של הדיינים הן בחייהם האישיים והן ביושבם בדין, כל זה בנוסף על האופי הבסיסי של השופטים ומערכת המשפט המתבטא בציוויים כמו האיסור להטיית דין, האיסור לקחת שוחד הציווי לשפוט בצדק, ובאחריות השופטים לקיום תשתית המאפשרת את שמירת החוקים כמו למשל הציווי על הבדלת ערי מקלט לרוצחים בשגה שנצטוו ישראל בכניסתם לארץ.

בחברה המתפקדת באופן אורגני ומנהלת חיים רוחניים הבאים לביטוי בסידרי פולחן, וכ"ש כשהחברה מתכוננת למילוי יעוד רוחני, מתחייב שיהיה מעמד אריסטוקרטי נבדל בעל תפקיד מוגדר האחראי לתחום הרוחני זהו מעמד הכהונה. מהגדרת תפקידם של הכהנים נגזרים מספר ציוויים הקשורים לתפקידם המיוחד, כמו כן מעצם מעמדם המיוחד מתחייבת מדריגתם הנבדלת המחייבת מספר ציוויים המוסיפים קדושה על קדושתם, ציוויים כמו האיסור להיטמא למת איסור לשאת זונה, חללה וגרושה וציוויים נוספים הקשורים לכשירות הכהנים לעבודה. מוסד יחודי לעם ישראל הוא הנבואה, הנביא מביא לעם ישראל את דבר ה' שבאותו הדור ומזרזו על קיום המצוות זאת בניגוד לקוסמים והמעוננים שאמות

42. דברים ט"ז פס' י"ח

43. דברים ט"ז פס' י"ח-כ"א

העולם שמעשיהם ודבריהם הבל⁴⁴.

מערכת בסיסית המהווה זרוע ביצועית בכל מדינה ומדינה קיימת בתורה והיא הצבא. גם מערכת זו כאחרות מקבלת אופי יחודי במצוות הקשורות לדיני צבא ומלחמה, "ויד תהיה לך מחוץ למחנה... ויתד תהיה לך על אנך... והיה מחניך קדוש..." הציווי להתקין יד שיצאו בו בעלי המחנה להפנות בו, הציווי להתקין יתד לחפור בו⁴⁵, הציווי לשלוח לשלום ליושבי העיר כשצרים עליה⁴⁶, האיסור להשחית אילני מאכל במצור⁴⁷ דיני כהן משוח מלחמה ודבריו לאנשי הצבא בשעת המלחמה, האיסור לערוץ ולחזור לאחור בשעת המלחמה, דיני הפטורים מהמלחמה⁴⁸ ועוד ציוויים אחרים כל זה בנוסף על האופי הבסיסי של הצבא המתבטא למשל בדין "הירא ורך הלבב".

בנוסף למוסדות הלאומיים הקבועים המהווים את עמוד השדרה הלאומי בכל דור ודור, ישנם ציוויים חד פעמיים שענינם כינון מצבה הנורמלי של האומה הישראלית, הן מצבה החומרי והן מצבה הרוחני. מצב נורמלי זה מתאים למילוי היעוד המיוחד. בכניסתם לארץ נצטוו ישראל לכבשה ולהתנחל בה "וירשתם אותה וישבתם בה"⁴⁹ כמו כן נצטוו להכרית שבעה עממים "למען אשר לא ילמדו אתכם לעשות ככל תועבתם אשר עשו לאלהיהם וחטאתם לה' אלהיכם"⁵⁰.

כמו כן נצטוו ישראל לבנות את בית הבחירה כבנין קבע למשכן הנודד שהוקם במדבר. מילוי ציוויים אלה הוא הבסיס לקיום נורמלי של עם ישראל כעם השוכן בארצו מצב שמהווה הכנה להשראת שכינה כסדר חניית ונסיעת השבטים במדבר בשעתו. ציווי נוסף מסוג זה הוא הכרתת זרעו של עמלק שנצטוו בו ישראל בשעת כניסתם לארץ⁵¹, וכבר אמרו חז"ל אין הכסא שלם עד שלא נמחה זרעו של עמלק⁵².

44. דברים י"ח פס' י"ד-כ"ב

45. דברים כ"ג פס' י"ג-ט"ו

46. דברים כ' פס' י'-ט"ז

47. דברים כ' פס' י"ט-כ'

48. דברים כ' פס' א'-ט'

49. דברים י"א פס' ל"א

50. דברים כ' פס' ט"ז-י"ח

51. דברים כ"ה פס' י"ז-י"ט

52. מדרש תנחומא כי תצא י"א.